

ה י ד

א. אַלמי

ופעם אחת, כשעמד אבי והוא קובל עלי כדרכו לפני שכן ומבליע, כבדרך אגב, שה"תכ" שיט" שלו אינו יכול לסבול ש"בעל-הבית" ואשתו נוהגים בו — היינו, כי — כדין משרת, השיא לו השכן עצה טובה. עצתו, אמר, לבחור בבית מלאכה גדול יותר, לא בדירה פרטית, אלא בית חרושת ממש, מקום שאין בו לא "בעל בית" ולא אשה וילדים, אלא יש מנהלים, משקחים — לעילא ולעילא. זהו בית-חרושת לכל מיני מעבדי דים קלים של מתכת: מכשירים לפיטום הקטורת, היינו למילוי גלומיסיגריות בטבק, מאפרות, ועוד מיני כלים כיוצא בהם. יודע הוא, השכן, שדרושים שם שוליות.

בשחרו של יום-חורף קר עמד אבא והוליכני לבית-החרושת. עוד היה חושך בחוץ, והפנסים הטילו צלליהם של האב ובנו על פני השלג. אבא נחפו בלכתו. עוד מעט ועליו להפליג אל השוק. הריהו פוסע פסיעות גסות, ואני מהדס אחרי, מועד בהילוכי כפעם בפעם. אבא אינו מציץ אפילו לאחוריו.

והנה הגענו לבית-החרושת, שהיה במרתף בתוך הצר ארוכה. בית-החרושת תופס, כנראה, את כל אורכו של המרתף, הנמשך מן החומה החיצונית עד לחומת הצר השניה. פסיעותיו של אבא נעשו אטיות יותר. מסיר הוא את כובעו בחטיפה ומוליך אותי, בפסיעות מהוססות, לפניו משרדו של בית-החרושת. איזה בר-נש, שתזותו איני זוכר, קורא לו לאבא. שניהם מסיחים ביני-הם, בלשון מהולה פולנית ואידיש. מתנועות ידיהם והעוויותיהם, יותר מדיבורם, מרגיש אני, כי העסק מגוי וגמור, כי מכור נמכרתי...

אבא נפרד מאיש-המשרד, מתוך קידות והש-תחויות, תוחב לתוך ידי מטבע של נחושת — ומניח אותי. עומד אני אובד ונבוך ואיני יודע מה לעשות. איש-המשרד מרטן משהו ומהווה לי בידו על הפתח הפתוח לבית-החרושת.

כמכיתת פגז, הנבזקת במהירות הברק לתוך הבשר ונשארת נעוצה אי-שם, כן נבזקה אותה חויה בזכרוני, בכל ישותי, ונשארה נעוצה שם עד היום הזה.

בן כמה הייתי אז? בן תשע, עשר, או אחת-עשרה שנה. זכור לי עדיין, שכבר אז לא הייתי בגדר "אדם מן הישוב", אף-על-פי שאני משרטט אילו מיני פזמונים! — כך היה אבא שלי קובל עלי לפני שכנים, לפני קרובים וידידים, והללו לאחר שהקשיבו לטענותיו של אבא, היו נדים בראשם, ומסכימים לדעתו שאין אני אדם מן הישוב.

לאמתו של דבר הסכמתי להם בלבי גם אני, אלא שלא ידעתי לשית עצה בנפשי. נערים אחרים בני גילי, ראיתי, הם כבר "אנשים" ממש! משמשים הם שוליות בכל מיני מלאכות ומצליחים במלאכתם, מתקינים לעצמם אומנות ששכרה בצדה. ואני — כבר נתגלגלתי בבתי מלאכה של חייטים, של רצענים, של שזרים — ולא כלום. איני קונה שביטה בהם אלא כדי שבוע, כדי שבועים לכל היותר.

ולמה איני מחזיק מעמד? אין הדבר ברור גם לי. משום מה איני יכול לשאת את הפיקוד המת-מיד של "בעל הבית", של אשתו, של משרתיו עושי רצונו; את השליחויות עם חבילות של סחורה מעובדת, או אל חנות-המכולת; את עיכובי אחר גמר העבודה — אחרי תשע-עשר שעות של התרוצצות מבוהלת — כדי לנקות את הבית. מושך החופש, החוץ, האויר — שלא ניתן לי בשפע לא בבית-אבי הצר והאפל ולא בבית-מלאכתי. וכשמגיעים מים עד נפש, הריני עומד ובורח, מסתובב כל הלילה בחוצות, או מסתתר אי-שם, עד שדופק בי הרעב ומחזירני לביתי.

וי, וי, אינני אדם מן הישוב! — מחלחל משהו בקרבי. מתקנא אני בנערים בני גילי, שאבא ואמא מתברכים בהם, אבל להדמות אליהם איני יכול.

„יד חזקה“ של נעלם גדול מטיחה אותנו הטחה פתאומית כזו לתוך העולם, לתוך החיים — ומניחה אותנו הפקר, הפקר לגורל איש ואיש. כמה מאתנו רואים עצמם מיד כבני־בית בעולמם, מתערבים עם הבריות ולבם גם בכל אשר סביבם. אחרים, המועטים, מרגישים כאן את עצמם לעולם כזרים, כאובדים ותועים, כמי שנפתחו לרשות שאינה שלהם.

בעיני היה תמיד העולם כטרקלין גדול וזר מלא אנשים שאינם ידועים לי. כל מאמצי לעשות עצמי בן־בית בו, להתערב בין הבריות, עלו בתוהו. על צד היותר טוב נגמר באיזה מעשה משונה, כדרך שיקרה לאדם המשתדל להיות „טבעי“ שלא כדרך־הטבע־טבעו.

אלה שלבם גם בעולם, רואים עצמם בני־בית בכל מקום. אני — זרות תוקפתני תמיד כשאני נקלע לתוך קהל גדול. אספות, משתאות והת־קהלות המונית מדריכים את מנוחתי ודורכים את עצמי. „מדיסון־סקווייר־גארדן“ מלא אדם נחת עלי כמשא כבד, ולעולם איני יכול להשיא עצמי לעבור את מפתנה של מסעדה או „קפט־ריה“ גדולה. עד שאני מתקרב לפתחן נופלת עלי אותה אימה ומבוכה זרה, כבאותו בוקר על סף בית־החרושת.

הוויית הדחיפה ההיא, שנתגלגלה במחשבה שאמנם כך נדחפים אנו ביד נעלמה ואכזריה לתוך העולם, לתוך הקיום, הביאתני בראשית שנות יצירתי לידי חיבור שיר, שבו מובע אותו רעיון, ואני מוסיף לספר שם, שנדמה לי לפעמים קרובות, שנשמתי נתעתה לכאן מעולם אחר, מכובד אחר — לפיכך אני חש עצמי כאן זר ואובד.

אפשר אמנם שנשמות נתעות לכאן מכוכבים אחרים והן נשארות לעולם בזרותן על פני האד־מה, כשהן עורגות לשם, ללא־בוהה, לשורשן: הן־עלם? אפשר מכאן אי־המנוחה התמידית, הסתומה, באנשים־יוצרים? אפשר, מי ידע? מי יכול לדעת? אילו ידענו כל שאין אנו יודעים, היינו יודעים הרבה מאוד.

עומד אני על סף הפתח הפתוח. רואה אני שורות שורות של אנשים — צעירים ויהודים בעלי זקן, ריבות ונשים באות בימים — כולם ליד סדנאות, ועיניהם נעוצות במלאכתם. גלגלים סובבים, קורנטים מקישים, מרצעים פורחים, נדמה לי, באויר. אבק סמיך מקדיר ממש את אורן הקלוש של עששיות־הנפט התלויות ויור־דות מן התקרה.

מבויש ומבולבל מטיל אני מבטי לכל עברים, איני יודע לאן ללכת, אל מי לפנות, מה לומר. פוסע אני פסיעה אחת ועומד, כנטוע במקומי. לבי כבד עלי. מחשבה זרה וזחלת ועולה במוחי: לברוח. אלא שאני מתגבר עליה. לאט לאט מזדקפים ראשים מעל גבי הסדנאות — ראש אחר ראש. עינים ננעצות בי, מביטות ותוהות. ריבה אחת פולטת צחוק, מחזיקה אחריה ריבה שנית ושלישית. הצחוק מבלבל אותי עוד יותר, ושני נשטפות דם.

פתאום צף מישוהו מאחורי. יד כבדה וחזקה מטיחה אותי בחזקה לבית־החרושת פנימה, הטחה וגערה בצדה:

— למה תעמוד תחתך כבול־עץ?

אני נדחף ביעף, כחץ מקשת, ומשתטח מלוא קומתי על הרצפה, ליד סדנה. שומע אני קול צחוק — צחוקן של הריבות. מישוהו גוער בהן. אשה מרימה אותי. הכל מרצד לנגד עיני — הסדנאות, האנשים, העששיות, ואני — אני מתייפח בבכי.

איני יודע מיהו שהטיח אותי, מאחורי, הטחה נמרצה כזו, אם אותו איש־המשרד, או איש אחר, בין כך ובין כך, ואותה הטחה פתאומית, אותו בוקר של חורף לתוך בית־החרושת המאיים בזרותו — לא נמחתה מהרגשתי כל ימי. חש אני אותה בנפש וגם בגוף ממש כלא־אמת שאני נזכר אותו בוקר של ימי ילדותי.

כבר אז, בתוקף רושם המאורע, נצנץ בי הרעיון — שגדל והלך בי במהלך השנים — שבהטחה מעין זו מיד אלמונית זועמת נפתח גורלו של אדם, של כל אדם על אדמות.

לשוא נחרוג ממסגרותינו,
לא נפרוץ חומת השבי.

אם כן, — מניין לנו הבטחון, שמידות ומש-
קלים שלנו נכונים הם, או מה בכלל טיבה של
הגדרה זו — נכון או לא-נכון, אמת או לא-אמת
— אם הכל באשר לכל, כל ההויה כולה וכל
התפתחות היקום והיקום, מוצאם מאותה דחיפה
ראשונה של יד אדירה ונעלמה? מאותו רגע
ואילך שולט כח האינרציה, כח ההתמד. כל גורל
האדם מתחיל תמיד מאותה הטחה עזה לתוך
מעגל-הקסמים הנצחי. גם זה ציור הדמיון, מקסם-
שוא — ומהו שאיננו?

יד זו של הנעלם הגדול והנורא — אינה
חביבה עלי. אפשר לומר, שהיא גם שנואה עלי,
כשם שנשארה בלבי שנאה לאותה יד, שדחפה
אותי, נער רך וחסרי-ישע, לתוך בית-החרושת,
וכשם — שאני שונא כל שלטון-עריץ.

העריצות האוניברסלית והגאוזה הקוסמית
לגבי רבוא-רבואות הברואים, עלבון הן למין
האדם. דחיפה לתוך החיים — והפקר אותה לכל
הרוחות, הטח ראשך אל העצים ואל האבנים,
מצא דרכך בעולם מלא חמס, בעולם שכל החזק
מחברו טורף את חברו, באויר, ביבשה ובמים —
התחבט והתלבט, בן-אדם, נשוך ואכול, הרוג
ואכול. המעט לך? הרי לך חידקים של רעל,
ומחלות ופגעים ואסונות, ובסוף כל הסופות —
מות. ומות מהו? סוף? ראשית חדשה? מי אתה,
בן אדם, כי תדע? אי-שם מצוי פתרון לכל
השאלות, הגדולות והקטנות, אבל לא לך הוא.
צרור וחתום הוא בחדר-הגנזים של העריץ,
העליון.

יאמרו: מין דתיות משונה אצלי, מין אמנה
זרה — מאמין בשלטון עליון ובכוננת מכון,
אבל אינו אוהב אותו, רואה אותו כממשלת-
זדון. אלא שהרגשה דתית משונה זו שלי אינה
פרי התחכמות מוחית. אלא עלתה בקרבי בבת-
אחת מיום שעמדתי על דעתי. הכנעת האדם
לפני בוראו, השתוחחות נפשו לפניו וצידוק
הדין על כל פורענות שלא תבוא, עוררו בי
תמיד שאט-בנפש. במעשה איוב התרוממה לפני

אי-ידיעה זו — והידיעה שלעולם לא נגיע
לידיעת העיקר, המופלא שבהויה — מביאתני
פשוט לידי כעס. לעולם-לעולם לא נמצא את
התשובה לשאלות-תוך כמו: הגזירה והבחירה,
סיבה ראשונה מהי? ומה סיבה ראשונה קדמה
לסיבה ראשונה? ואם קדמה לה סיבה, שוב אינה
ראשונה — וכן הלאה במעגל-הקסמים. וכן ענין
הסופי והאינ-סוף, שכשם שאין אנו יכולים
להשיג את האינ-סוף, כך אין אנו יכולים לדמות
את הסוף, עולם סופי — כבתורתו של איינשטיין.
שהרי אם יש סוף, מן ההכרח שיהיה „משהו“
מעבר ל„כוחל“, ושוב אין הסוף — סוף...

ומה פירושו של דבר, לשיטתם של האסטרור-
פיסיקאים וחכמי המתמטיקה, שהעולם, כלומר
האוניברסום, מתפשט והולך, מתנפח והולך כמין
כדור של גומי, עד שיתפקע? להיכן הוא מת-
פשט? כלום מצוי הוא העולם בחלל אחר, גדול
הימנו, כשם ששולחן זה, שאני כותב עליו שורות
אלה, מצוי בחללו של החדר? אם כן שוב אין
העולם — עולם, אלא מין „עולם קטן“ הנתון
בתוך עולם גדול ממנו...

בחישוב המתמטי אפשר הכל עולה יפה, אלא
שבציור הדמיון וההגיון שלנו אין זה עולה יפה
כל-עיקר. אפשר לנו, כמובן, לבקש מפלט
בפרגמטיזם, המסתייג בכלל מכל קושיה ושאלה
שאינ עליה תשובה. אבל הבריחה אינה מתרצת
כלום. והשאלות נשאלות מאליהן. אין המחשבה
נחה מהן, אם כי יודעת היא מראש שאין אנו
יכולים להגיע לעולם לידי פתרון רזי עולם.

ומה יכולים אנו לדעת? כלום ידיעה זו שאנו
יודעים, בטוחה בידנו? מניין לנו הבטחון אפילו
— בנוסחאות המתמטיות שלנו? הן אנו שבראנו
את המידות והמשקלים, את הכללים והסמלים
המתמטיים — אנו שבראנו אותם בכוח-המדמה
שלנו, לפי השגותינו ודימויינו האנושיים — אנו
הסגורים בתוך העולם פנימה, כתולעת בתפוח, או
כעכבר במלכודת.

כחיה בכלוב נשבינו

בחוג עולם וסגור האני.

כמות שאנו מדמים אותו, אומרים כמה מן הברי
יות שאין אלהים.

הוגים אחרים בני זמננו, כברטראנד רוסל,
נתערערה עמידתם לגמרי אהרי הגילויים המד-
הימים של המדע, ושוב אין הם יודעים בטיחות
כלשהי. מפקפקים הם אפילו בקבע חוקי הטבע
ובצדקת נסיונותינו. הבטיחות היחידה שאין
שום דבר בטוח בעולם — אפילו לא ההנחה
שעתידה חמה לשוב ולזרוח מחר, או שקומקום
המים על הכירה הבוערת ירתח מימיו, כדרך
שנהג עד עתה, או יקפיאם...

משאלים שנערכו בשנים האחרונות בין אנשי
המחשבה המדעית והפילוסופית, מוכיחים, שברר-
בם המכריע הם חוזרים בתשובה אל תפיסת-
העולם הדתית. מובן מאליה, שבדרך כלל אין
בדתיות זו שלהם כל שייכות לצורות הדת המקור-
בלות ושכסיה וחיוביה. אף-על-פי שיש גם כהני-
דת, כמו האסטרופיסיקאי הגדול האב למטר,
שאינם רואים כל סתירה וניגוד בין עבודתם
המדעית ובין הדוגמאטיות הדתית שלהם.

לא היתה, סבור אני, דרך אחרת לפני המחקר
המדעי אלא דרך תשובה זו — בעקיפין ובעקל-
קלות — לאלהים, יהיו אשר יהיו התכונות
והמידות שאנו מוכנים לייחס לו. בתוכו של דבר
גנוזה בהכרת-אלהים מדעית-פילוסופית שלהם
אותה יראה — אותה יראת השם — שהיא גם
יסודה של הדת הפורמאליסטית. אין הבדל מה הם
הלבושים הסגנוניים, המוסריים, הפיזיים, ההר-
מאניסטיים, שיראה מיסטית זו — תולדת מבוכ-
תנו וחוסר-ישענו — מתעטפת בהם.

חושד אני, שאף ב„אהבה השכלית“ לאלהים
בתורתו של שפינוזה מסתתרת — נאמר: בלא
יודעים — יראת-השם ואותה הרגשת הדחיפה
מידו החזקה של הבורא — לתוך העולם פנימה.
כי מהו בעצם מובנה של „אהבה שכלית“?
לכאורה, היא היפוכה של אהבה רגשית, אבל
בתוכו של דבר, דומה, נתכוון בה שפינוזה לומר,
שאהבתו לאלהים אינה נקבעת על ידי היצר
הסומא, אלא על ידי השכל הבהיר, המדויק,
המתימטי. אם כן, למה לדבר בכלל על אהבה

באורח-פלאים דמות אשתו של איוב בצעקתה
הגאיונה: „ברך אלהים ומות!“ כל ימי נתקשיתי
להשיג את האדם המתגדל ביראת שמים שלו,
ולזרא היו לי התפילות המתגנדרות בביטויי
אימה ורעדה וחרדה. מה דתיות היא זו, שביסודה
רגש הפחד, במקום רגש-הפלאה מיסוד השירה
וההתבוננות? רגש זה אפשר להבין — תהיה
אשר תהיה תפיסת האדם בשכל העולמי העליון,
כמקור יופי וצדק, או כמקום רשע ואוון.

צדק סוף-סוף פיכטה באמרו, שיסוד כל דת
היא היראה — יראת כלי-כלתו של אלהים, יראת
האדם להיות לבדו, ללא אב, ללא מגן בעולם
זה, מלא-אימה וחסר-פשר. ולא חידש כאן פיכטה
בעצם ולא כלום. כבר הראו על כך חכמי אתונה,
ותורת ההנאה של אפיקורוס, תורת ההתמכרות
לתענוגי העולם הזה, היתה בעצם מרידה נגד
הכנעתו של האדם לפני הכוח העליון, נגד
יראת שמים שלו — כפי שבאה זו על ביטוייה
בפילוסופיה היונית המקורית של המסתורין,
קודם שפלוסוף ליון ה„ברברים מן הצפון“ והנהיגו
בה את האלילות האולימפית. המחשבה המדעית
הגדילה וסיבכה את העולם פי אלפי אלפים.
משום כך, אולי, נמוגה עליצותו של איש-המדע
מן המאה התשע-עשרה, שנשתכר מהישגיו
הראשונים ומובטח היה שעוד מעט יתגלו לפניו
כל סודות הבריאה וימצא פשר לכל חידות
ההויה.

אולם משראה סוף-סוף, שבמידה שהוא מע-
מיק לחתור, בה במידה גדלה ומתעמקת החידה,
נבהל פתאום ונפל על פניו לפני המסתורין
המאיים, שלא יפתו עולמית. מה שנקרא אצל
קאנט „הדבר כשלעצמו“ — מושג סתום, רמו-
— נתגלגל אצל רוברט מיליקאן, גיימס ג'ינס,
ארתור אדינגטון ושאר חכמי המדע האסטרור-
פיסי, במין יש-מאין, במושג-אל מוחשי ביותר.
העולם נוהג על פי שכל מתימטי עליון, פוסקים
ג'ינס ואדינגטון. מה משמעו של דבר זה בשב-
לנו? הן כבר טען פראנסיס בייקון, לפני שלש
מאות שנה ויותר, ש„במקום לומר, שאין אלהים

כבד־הראש, בפרט אם הוא גם ידיד וחבר לך, משתדל עד כמה שידו מגעת. דואג הוא לך, או לנגיף שנשתקע בך ומשפיע עליך יסורים. נגיף מהו? — אחד מפגעי השכל העולמי — ננס בפני החידק, שגם הוא אינו מן הענקים, אבל חזק ממנו, כנראה, הואיל וגם פניצילין אינו יכול לו.

ליל־חורף לבן בחוץ, כאותו בוקר בווארשה, בשעה שפסעתי עם אבי בשלג בדרך לבית־החרושת — בדרך אל היד הקשה, הנעלמה, שדחפה אותי דחיפה הזוקה כליכך. לבדי אני. שילחתי את ה"אחות" מעלי, אמרתי לה, שרוצה אני להיות לילה אחד לבדי. מתאמץ אני לעמוד על רגלי, נגרר ומתקרב לחלון, נשען על מקלי, ופותחו. רוח צוננת שוטפת את פני. מרים אני ראשי לכוכבים. נראים הם צוננים, קופאים, אדי־שים. משלשל אני מבטי למרצפת. לקפוץ? לא מחמת המחלה — זו תעבור. אלא בכלל?.. למה לחכות? ולשם מה? כלום לא די לומר דיינו בעולם קר ואכזרי זה?

מחכה אני לאותה יד חזקה וזועמת שתבוא ותדחפני מאחורי — אל מחוץ לחיים. מה משמע — מחוץ לחיים? ומה אחר־כך? האמנם חידלון, או המשך — בצורה אחרת? אפשרות זו של המשך — ולא המות — היא שעוררה בי תמיד פחד. יגעתי וביקשתי בעקשנות רבה הוכחות — שאין המשך; רציתי שלא יהיה; קיום אחד הוא די והותר. אבל ככל שהרביתי לחקור ולחַטט, משתדל בעקשנות לשלול את התחושה האינסטינקטיבית והאינטואיטיבית בזהותה הנמר־שכת של האישיות מעבר לקבר — כן נוכחתי יותר ויותר לא רק באפשרות, אלא גם בהסתברותו של קיום לא־גופני, או רוחני — הנחה המתחזקת עוד יותר על ידי הרדיו והטלביזיה.

כבר יודעים אנו, מן הנסיונות החדשים, ש"לא ראינו" ו"לא שמענו" בחושים ה"רגילים" שלנו אינה בשום פנים ראייה להעדרו של אותו "מש־הר". אין אנו רואים ואין אנו שומעים את המראות והקולות המרחפים ונישאים בחללו של עולם מקצה העולם ועד קצהו, עד ששני ה"מדיומים",

במקום שראוי יותר לדבר על "הבנה" או על "השגה"? ואת מי נאהב? אפשר לנו לאהוב מה שהוא מחוצה לנו, ואילו לפי תורתו הפאנתיאיסטית של שפינוזה אין אלהים מחוץ לעולם, אלא הוא הוא — העולם. הכל הוא אלהים ואל־הים הוא הכל — אני ואתה והעץ והזבוב.

לפיכך חשבתי תמיד, שב"אהבה השכלית" לאלהים מעל שפינוזה מעל תת־הכרתי בשיטת עצמו והפגין בדרך מסותרת את יראת־השם שקיננה עוד אי־שם בחובו, מימי בחרותו בשיבה. את חשדי ביחס לשפינוזה אפשר לחזק בראיה ברורה וחזקה — במכתבו אל אלברט בורג. אלברט, בן ידידו ההולנדי הותיק של שפינוזה, הלך לרומא ונעשה שם קאתולי אדוק, ובהשפעת הכנסייה הקאתולית עורך הוא מכתב ארוך לרבו — מלא חוצפה ועלבונות — ובו הוא קורא את שפינוזה לחזור בתשובה ולחזות, כמוהו, ב"אור האמת".

תשובתו של שפינוזה לאותו מכתב היא אחת התעודות הנפלאות של אישיות נפלאה ואצילה ומוסרית־מאד. הוא מגלגל עם תלמידו לשעבר כעם נער־דרדקי, ובדרך אגב נפלטה מפיו של שפינוזה עצה זו: "הכר את השכל שהאציל לך אלהים ופתח אותו!". מבטא זה נראה מוזר מאוד בפי אדם הכופר במציאות אלוה אישי — בהש־גחה פרטית ובהשגחה כללית — אלוה שמחוץ לעולם, הנותן ולוקח. נראה על כן, לפי הסברי, שבחביון־התעודה של שפינוזה הסתתר האלהים היחיד והאישי, אלהי הדת שגורש מגן־עדנה של שיטתו הפילוסופית.

מה בעצם נתכוונתי להוכיח בכל זה? אפשר לפתח ולהביא כל רעיון לכלל מסקנה והחלטה, אפילו לכלל שיטה. אבל לא לכך נתכוונתי. עיון לשם עיון אינו, אולי, מוצדק פחות מאמנות לשם אמנות. והאדם מעיין וחושב, אפילו בשעה שאינו רוצה לחשוב ואף בשעה שהזהיר אותו הרופא, היודע־הכל, על החשיבה, כדי שתנוח עליו דעתו ותהא השינה חוספת אותו...

והרופא הן כוונתו רצויה — אף־על־פי שאנו יודעים פחות על גרמי השמים. אלא שהרופא

האין באמת מיפלט, ואין גאולה, מן היד
 החזקה שדחפה אותך לתוך החיים בעל-כרחך?
 הלילה מחריש. הכוכבים מחרישים ורועדים. כך
 רעדו מעל לראשו של אברהם, של בודא, של
 קונפוציוס, של זרתוסטרא, מעל לראשם של
 מאמינים וכופרים, של רוצחים וקרבתניהם, של
 אוהבים ולועגים. אין מענה משום מקום. אין
 נחמה. שלג סמיך מתחיל נופל. הכוכבים מסד
 תתרים. סוגר אני את החלון, ודרך החדרים
 השוממים, המשמימים, אני פוסע — אני, צלי
 ומקלי — עקב בצד אגודל, אל שולחן-הכתיבה.

רדיו וטלביזיה, קולטים אותם. שום איש, שמוח
 מדעי בקדקדו, לא ישתמש עוד כיום בנימוק
 השדוף, שאין נשמה במציאות, הואיל ואיש לא
 ראה עדיין משהו בדומה לה. הן עוד לא ראה
 איש — ולא יראה, מן הסתם — את האטום, אף
 על פי שכבר הצלחנו לשמעו וכבר הספקנו
 להחריב בכוחו ערים ובהן מאות אלפי נפשות...
 אבל במשך אלפי שנים חשו הבריות במציאותו
 של האטום, כשם שאנו חשים בתפקידה של
 הנשמה — וכבר לפני כאלפיים וחמש מאות
 שנה יצר דימוקריט את השיטה האטומית.

איך אבטח על זמן ידופפו עמודיו, הרדיו תלויים בשערה סובבת אין מעצור לרוחה,
 ישתנה בכל חלק מרגעיו בעלות וברדת שינויים אין מספר: בחזותי סביבי יקרו, אפיר הבל
 ובזו אחוז בצד עיקרו, ובראותי באוצרי זהבו, ארגיש נחש נחושת כרוך בעקבו.
 סי' בחינת עולם מאת ידעיה הפניני הבדרשי